

Markert, Wojciech

"Herbarz Mazowiecki", T. I-III, Jerzy Łempicki, Poznań 1997-1998 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 12, 283-284

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kilka pomników dokumentuje dramatyczne wydarzenia dotyczące całego kraju — pomnik „Szesnastu” (usytuowany w miejscu aresztowania ostatnich 16 przywódców Polski Podziemnej), obozu przejściowego „Dulag 121” z wymownym napisem „Tędy przeszła Warszawa”.

Miejsca pamięci dokumentują najważniejsze wydarzenia z historii miejscowości, ale same też stanowią jej część, toteż warto je pielęgnować i prezentować nawet w bardzo mało naukowej formie.

Wojciech Markert

**Jerzy Łempicki, *Herbarz Mazowiecki*,
Wydawnictwo Heroldium; Towarzystwo
Genealogiczno-Heraldyczne, t. I-II, Poznań 1997,
ss. 412; t. III, Poznań 1998, ss. 639**

Rosnące zainteresowanie heraldyką i genealogią doprowadziło ostatnio do dokonania reprintu wielu herbarzy¹, ale także do wznowienia badań. Prof. Jerzy Łempicki, będąc zdania, iż dotychczasowe całościowe ujęcia problematyki uniemożliwiało przedstawienie jej w sposób systematyczny i kompletny, zdecydował się na regionalizację badań. Wprowadzie już wcześniej podejmowano takie próby², jednak Herbarz Mazowiecki jest publikacją nowatorską, bowiem autor przyjął powiat jako podstawową jednostkę terytorialną — szlachcie każdego powiatu będzie poświęcony osobny tom.

Tytuł serii wydawniczej jest trochę mylący, gdyż w założeniu ma ograniczać się do terytorium przedrozbiorowego województwa płockiego. Podstawą źródłową herbarza są księgi sądowe i hipoteczne z terenu województwa przechowywane w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Ograniczenie terytorialne badań wynika z faktu, iż księgi z pozostałych ziem Mazowsza uległy zniszczeniu podczas Powstania Warszawskiego, a co za tym idzie stan wiedzy o szlachcie z tych terenów jest bez porównania mniejszy.

Pierwszy tom (połączony z drugim) jest wprowadzeniem, omawiającym informacje o podziale administracyjnym regionu i jego historii. Znalazła się w nim lista starostów płockich i wykaz urzędników ziemskich województwa, a także informacje o źródłach archiwalnych i metodzie wydawniczej. Następne tomy poświęcone są powiatowi płockiemu i bielskiemu, a każdy z nich składa się z dwóch części. Pierwsza zawiera dzieje własności ziemskich, uporządkowanych według przynależności do parafii. Druga to dzieje rodzin szlacheckich, ułożone alfabetycznie. Każde hasło zawiera informacje o pochodzeniu rodziny, rysunek jej herbu oraz adnotacje o członkach rodu. Wyodrębnione zostały linie rodzin, a wiadomości o osobach nie powiązanych w rodowody umieszczono w oddzielnych podrozdziałach.

¹ M.in.: Seweryn hr. Uhruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. I–XV, Warszawa 1904–1915; Wiktor Witty, *Nieznana szlachta polska i jej herby*, Warszawa 1907.

² Jan Karol Dachnowski, *Herbarz szlachty Prus Królewskich z XVII wieku*, Kórnik 1995.

Całość ma liczyć łącznie jedenaście tomów: oprócz wprowadzenia i opracowania ośmiu powiatów oddzielny tom będzie dotyczył rodzin osiedlonych w województwie płockim w czasach nowożytnych, a ostatni ma zawierać indeksy i ewentualne uzupełnienia. Należy podkreślić, iż Jerzy Łempicki w trosce o wiarygodność wiadomości podchodził z dużym krytycyzmem i ostrożnością do źródeł. Zdaje on sobie sprawę z braków w materiale źródłowym i dostrzega możliwość dokonania pomyłek, skoro już na wstępie zakłada konieczność opublikowania uzupełnień. Autor, starając się doprowadzić badania do czasów współczesnych skierował apel o pomoc do czytelników mających wiadomości o osobach posiadających majątki w województwie płockim. Rzetelność prowadzonych badań pozwala sądzić, iż *Herbarz Mazowiecki* będzie pierwszym kompletnym polskim dziełem o charakterze heraldyczno-genealogicznym, a przejrzysta, regionalna metoda systematyzacji tego typu informacji zdobędzie uznanie zarówno zawodowych historyków jak i miłośników tej nauki.

Wojciech Markert

Małgorzata Rozbicka, *Siedziby średniej i drobnej szlachty na północno-zachodnim Mazowszu w drugiej połowie XVIII i pierwszej połowie XIX wieku*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 1999, ss. 350

Przemiany polityczne, kulturalne i społeczno-gospodarcze zawsze znajdowały odbicie w architekturze. Wpływ takich przeobrażeń na przełomie XVIII i XIX wieku na budownictwo średniej i drobnej szlachty na Mazowszu stał się przedmiotem wieloletnich badań Małgorzaty Rozbickiej. Północno-zachodnia część regionu, czyli obszar położony między Wisłą a południową granicą Pojezierza Mazurskiego, ograniczony od Zachodu rzeką Skrwą, a od wschodu Orzycem i dolnym Bugiem, został uznany przez autorkę za najodpowiedniejszy do przeanalizowania tej problematyki. Pod koniec XVIII wieku teren ten cechował się stosunkowo dużą liczbą zamieszkałej szlachty — stanowiła ona 13–17% ludności, podczas gdy dla reszty kraju liczbę tą szacuje się na 8%. Średnia i drobna szlachta skupiała w swoim ręku większość ziemi uprawnej, przez co miała decydujący wpływ na charakter regionu.

Praca Małgorzaty Rozbickiej przedstawia nie tylko wyniki badań, ale pokrótce informuje także o metodach ich prowadzenia, dotychczasowym stanie wiedzy na ten temat i wykorzystanych materiałach. Źródła pisane i kartograficzne, pozyskane podczas rzetelnej kwerendy w wielu archiwach zostały uzupełnione przez autorkę dokumentacją architektoniczną i ikonografią, a także wnikliwymi badaniami terenowymi.

Pierwsza część książki przedstawia ogólny obraz szlachty na omawianym obszarze. Poddany został analizie jej status prawny, położenie gospodarcze i struktura własności ziemi w regionie jako źródła finansowania inwestycji budowlanych. Nieco miejsca poświęcono także ich realizatorom czyli architektom i budowniczym, a także ówczesnej kulturze i obyczajowości. Następnie zapoznajemy się z krajobrazem osadniczym czyli poszczególnymi typami osiedli, ich wewnętrznym układem przestrzennym oraz po-